

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПРИРОДНИЧИЙ ФАКУЛЬТЕТ

У КОЛІ ОДНОДУМЦІВ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ФОРУМУ АСПІРАНТІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 ПСИХОЛОГІЯ

РІВНЕ
3 ЖОВТНЯ 2024
РОКУ

УДК 159.9+ 316.6

У колі однодумців: збірник матеріалів Всеукраїнського форуму аспірантів спеціальності 053 Психологія (3 жовтня 2024 року, м. Рівне). Упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова. Рівне : РДГУ, 2024. 66с.

Рекомендовано до друку Вченою радою Рівненського державного
гуманітарного університету
(протокол № 2 від 20.02.2025 р.).

Матеріали надруковані в авторській редакції. Редакційна колегія може не поділяти поглядів авторів. Відповідальність за зміст матеріалів, точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела, достовірність іншої інформації та за додержання норм авторського права несуть автори.

Ігор ПАНАЩУК

здобувач ступеня PhD

Рівненського державного гуманітарного університету

м. Рівне, Україна

Роман ПАВЕЛКІВ

професор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології

Рівненського державного гуманітарного університету

м. Рівне, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПСИХОСОЦІАЛЬНА КАТЕГОРІЯ

Постановка проблеми. Сучасна психологічна наука проявляє високий інтерес до вивчення особистості та тих феноменів, які безпосередньо пов'язані із особистісною проблематикою. Дослідники все частіше звертаються до питань про те, які ж особистісні характеристики роблять людину людиною. Ключовими з-поміж таких характеристик є такі особистісні утворення, як відповідальність, моральний вибір, вчинок.

Відповідальність є однією із найважливіших компонент у структурі особистості, яка визначає рівень свободи та основні напрямки поведінки особистості. Більшість дослідників трактують відповідальність як необхідний атрибут зрілих вчинків, адже щоразу, коли людина самостійно приймає рішення, вона несе відповідальність за їх наслідки. Протягом тривалого часу відповідальність розглядалась як форма взаємозв'язку особистості та суспільства та досліджувалась у філософсько-теоретичному ключі. Проте наразі відповідальність вивчається різними напрямками психологічної науки. Вона досліджується у контексті морального розвитку зростаючої особистості, вивчається тими, хто досліджує питання особистісного розвитку, когнітивні процеси, психологію управління та ін.

Відтак, **метою** нашого повідомлення став психологічний аналіз відповідальності як важливої психосоціальної якості особистості.

Виклад основного матеріалу. Існує чимало трактувань поняття відповідальності та його характеристик. З метою уточнення даної дефініції ми систематизували його визначення у енциклопедичних виданнях. Результати аналізу представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «відповідальність» в енциклопедичній літературі

Джерело	Трактування поняття
Академічний тлумачний словник української мови	Відповідальність - це покладений на когось або взятий на себе обов'язок за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова [9]
Енциклопедія освіти	Відповідальність – це усвідомлена необхідність співвіднесення власної поведінки із суспільними нормами та установками [1]
Психологічна енциклопедія	Відповідальність – це «внутрішня саморегуляція і самодетермінація зрілої особистості, опосередкована ціннісними орієнтаціями, яка виявляється в усвідомленні людиною причин здійснюваних вчинків і їх наслідків та в контролі своєї здатності бути причиною змін у навколишньому світі і власному житті [6]

Відповідальність, на думку багатьох учених, є вищим особистісним утворенням, складним феноменом, що характеризує особистісну та соціальну зрілість.

Відповідальність як особистісна якість, належить до моральних категорій, що виступають регуляторами поведінки в усіх сферах людського буття. Відповідальність, як якість особистості, характеризується динамічністю. Становлення відповідальності

особистості тісно пов'язана із мотивами, ставленням, самосвідомістю, локусом контролю [7, с. 133].

Г. М. Малигіна стверджує, що відповідальність – специфічна для зрілої особистості форма саморегуляції і самодетермінації, що виражається в усвідомленні себе як причини здійснюваних вчинків та їх наслідків і в усвідомленні й контролі своєї здатності виступати причиною змін (або протидії змінам) у навколишньому світі та власному житті [7, с. 52].

У дослідженні В. Свечаревської відповідальність особистості трактується як усвідомлена важливість співвіднесення власної поведінки із суспільними нормами та соціальними настановами, є характеристикою будь-яких людських відносин і стосується різних аспектів життєвої діяльності, визначаючи її спрямованість. Вона має широкий діапазон формовиявів – у свідомості, характері, почуттях, розумінні та вольових актах, у різних формах просоціальної поведінки і свободі вибору [8, с. 76].

У психологічній літературі описують такі стадії відповідальності:

- генералізована відповідальність, коли особистість відповідальна за будь-які наслідки таких дій, у яких вона брала участь або з якими а була пов'язана яким-небудь чином;

- власна відповідальність, де індивід відповідальний лише за те, що ним безпосередньо зроблено, незалежно від результату (випадкового, умисного чи передбачуваного);

- диференційована відповідальність, при якій суб'єкт відповідає за будь-який передбачуваний результат дії, незалежно від того, був він умисний чи ні;

- усвідомлювана відповідальність, коли особистість відповідальна не тільки за свої наміри та наслідки їх реалізації, але й за значення, яке вона надає зовнішнім факторам і які внаслідок цього так чи інакше впливають на результат дії;

- повна відповідальність, при якій індивід повністю відповідальний за хід, результати та наслідки дії, якими б не були умови її протікання [5, с. 22].

Відповідальність як соціально-психологічна категорія розглядається як якісна характеристика, особлива форма саморегуляції, самодетермінації та контролю вчинків особистості [3]. В якості складових компонентів відповідальності виступає цілий ряд інших якостей та умінь особистості. Серед них чесність, справедливість, принциповість, готовність відповідати за наслідки своїх дій. Названі якості не можуть успішно реалізуватись, якщо у людини не розвинуті емоційні риси: здатність до співчуття, чуйність стосовно інших людей. Виконання будь-якого обов'язку вимагає прояву інших вольових якостей: наполегливості, стійкості, витримки.

Таким чином, сама відповідальність являє собою надзвичайно складне і багатогранне явище, яке має бути притаманне кожній людині. Однак воно не виникає автоматично при її народженні, а виступає результатом виключно цілеспрямованих процесів виховання, соціалізації та особистісного розвитку. Цей факт суттєво загострює проблему формування відповідальності та «пробудження» відповідного почуття у кожного студента як майбутнього фахівця, особливо в складних умовах сучасного суспільного розвитку [2, с. 264].

Висновки. Отже, відповідальність можна визначити як інтегральну якість людини, яка виявляється в когнітивній, емоційно-мотиваційній та поведінковій сферах особистості і є визначальною для соціальної адекватності її вчинків.

Список використаної літератури

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Кудрявцева Г. І. Джерела походження і види відповідальності особистості // Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України. Харків, 2018. С. 264-266. URL: <http://surl.li/oevstm> (дата звернення: 03.09.2024).
3. Лазорко О. Психологія відповідальності професіонала у соціально-психологічній парадигмі. URL: <http://surl.li/buyirj> (дата звернення: 03.09.2024).

4. Малигіна Г. С. Відповідальність особистості як загальнопсихологічна проблема. *Наука і освіта*. 2013. № 7. С. 52-55.
5. Патинок О. П. психологічні умови становлення відповідальності як якості особистості майбутнього фахівця соціальної сфери. *Соціальна робота в Україні : теорія і практика : науково-методичний журнал*. 2012. № 3-4. С. 15-23.
6. Психологічна енциклопедія / авт. упорядн. О. М. Степанов. Київ : Академвидав. 2006. 424с.
7. Сап'ян Є. О., Милославська О. В. Відповідальність як особистісна характеристика. Особистість, суспільство, закон. Тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора С. П. Бочарової (25 квітня 2019 р., м. Харків, Україна). С. 133-136.
8. Свєчаревська В. Типи, види і загальна структура особистісної відповідальності. *Психологія і суспільство*. 2012. № 2. С. 75-82.
9. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970-1980. Т. 1. С. 84.

ЗМІСТ

Булах І., Казанцев В. Метод інтерпретації в контексті психодинамічного підходу та психоаналітичної терапії	3
Вашенюк А., Кулаков Р. Проблема обдарованості в контексті психологічних досліджень	6
Галицька О. Особливості мотивації особистості до духовного зростання	9
Демида П. Освоєння конкурентної арени: розвиток навичок подолання труднощів у торгових представників	11
Дерполоук О. Активні медитації, як інноваційний підхід до профілактики емоційних порушень у роботі з жінками в умовах еміграції	14
Івасенко О. Проблема інтеграції та методологія психології	17
Каграманян М. Психологічні стратегії для профілактики та подолання больових відчуттів у роботі стоматолога: практичні рекомендації та сучасні підходи	20
Левко О. Сприяння соціально-емоційній компетентності майбутніх стоматологів	23
Луцик Г. Факторний аналіз у дослідженні структури готовності майбутніх психологів до роботи зі схильними до девіантної поведінки підлітками	26
Молочко Я. Нарцисичний симптомокомплекс як чинник соціальної адаптації	28
Паламарчук В., Кулаков Р. Формування професійного мислення як науково-психологічна проблема	31
Паламарчук В., Кулаков Р. Соціально-психологічні аспекти професійного спілкування сучасного фахівця	34
Панащук І., Павелків Р. Відповідальність як психосоціальна категорія	37
Пасічник Л. Психологічні особливості почуття провини та адитивної поведінки особистості	40
Патута Б. Детермінанти виникнення втоми від співчуття у медичних сестер	43
Петриченко О., Федоренко А. Пошук можливостей розвитку та актуалізації асертивності студентської молоді в умовах воєнного стану	46
Ронжес О. Глибинні інтерв'ю як інструмент дослідження адаптації людини до цифровізації	49
Сидоркевич Д., Павелків Р. Професійна компетентність як науково-психологічна проблема	51
Щирук І. Психологічні особливості діагностики та корекції осіб постраждалих в умовах бойового стресу	54

Юрчук О. Особливості формування емоційної стійкості майбутніх психологів в стресогенних умовах 57

Янкавс Ю., Кулакова Л. Комунікативна компетентність майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту як психолого-педагогічна проблема 61

